

Felfénylő porszemek, vadvirágillat, távoli harangszó

(Emlékezés Hány Emma zalaegerszegi költőnőre)

Mindig öröm látni, ha egy közösség felfedezi és megtiszteli a belőle vétetett vagy tagjává vált egykori jeleseket, ápolja emléküket. Nincs ez másként Zalaegerszeg vonatkozásában sem, ahol csak az elmúlt néhány esztendőben is több, arra érdemes személyt választott díszpolgárrá, közterület névadójává a képviselőtestület (Mindszenty Józseftől Ruszt Józsefíg és Gábor Miklósig). A város évfordulói – de persze nemcsak azok – rendre alkalmat kínálnak története még világosabb foltjainak lefedését, a meglévő kontúrok erősítését vagy tovább-rajzolását célzó, az újabb kutatási eredményeket összegző kötetek megjelentetésére, széles kitekintési körű tudományos konferenciák, tanácskozássok szervezésére is. Mindebben a kiváló levéltáros és történész-muzeológus gárda jár élen, s noha nem készült még a lehetőség szerinti teljességre törekvő város-monográfia (mint például Nagykanizsán), bizonyosan ennek is el fog következni az ideje.

A különböző területek közül mégis érzünk egyet, amivel mintha mostohán bánna a sors, s ez az irodalomtörténet. Németh József nyugalmazott múzeumigazgató több évtizedes, hittel és szívvel végzett, kiterjedt tudományos-ismeretterjesztő munkája, bőséges publikációs tevékenysége magában álló szirt maradt, és a közelmúlt még igazán nagy magyartanár-egyéniségei (amilyen Kis-Kádi Géza) nyugdíjba vonulásával, az oktatásban is kihunyini látszik a hivatástudatból, lokálpatrióta elkötelezettségéből fakadó, személyes érdeklődésből is táplált, kapcsolatokkal megerősített tudás-átadási, figyelem-felkeltési vágy. Persze, ez nem helyi specifikum, hanem sajnálatosan – tisztelet a kivételnek – hazánkban általánosan jellemző jelenség. Nemcsak irodalmunk veszteségeit volt szomorú átélni a közelmúltban, de látni azt is, miként tűnik el a helyben életük során sem méltó módon megbecsült, kiváló alkotók híre, emlékezete is a városi köztudatból. Vajon hányan tudják ma már, ki volt Bán Zsuzsa, miket írt Pécsi Gabriella... – pedig nekik meghatározó szerepük volt abban, hogy Zalaegerszeg, sőt a megye nem terra incognitaként kerül fel ma a kortárs irodalom térképére. Így azon sem csodálkozhatunk, hogy a városunkban elhunyt, Kossuth-díjas Utassy József születésének március végi, 75. évfordulója helyben teljesen visszhangtalan maradt. Az egyetlen túlélő, Keresztury Dezső is csak azért tartja magát egyelőre, mert jobbára idős tisztelőiből, egykori barátaiból-ismerőseiből kis kör alakult, s díszpolgárként, intézményi és közterületi névadóként is fontosnak tartja az önkormányzat, hogy külön bizottság tartsa ébren emlékét – ám ha megkérdeznénk az utca emberét arról, ki is volt ő, ne adj Isten, még egy tetszőleges sorára vagy verscímére is kíváncsiak lennénk, az eredmény bizonyosan siralmas lenne.

Mindezek után kisded problémának tűnhet, ám valójában legalább ennyire lehangoló, hogy mit sem tudnak ma már a 100 esztendeje született Hány Emma költőnőről. Pedig egy évszázada – ahogy éppen Keresztury írta – „lassan nyühelődő kis porváros” volt még Zalaegerszeg, ahonnan (legalábbis helyben) jóval könnyebb volt kiválni, mint manapság, s a lokális irodalomtörténet sem bővelkedik hozzá hasonló tehetségű szerzőkben, pláne olyanokban, aki mindvégig itt élt, szűkebb pátriája javát, a helyi kultúrát szolgálva az Istentől kapott talentumokkal.

Hány Emma elfeledése – szomorú kimondani – mégis már életében elkezdődött, főként sorsa alakulásának, a történelmi fordulónak és kicsit talán alkotói attitűdjének köszönhetően is. Hiszen mélyen hívő emberként fontosabb volt számára, hogy verseivel szolgáljon, hálat adjon és dicsőítse az Urat, mint, hogy a személyes érvényesülés útját keresse, példaértékűen megélt és vallott kereszténysége pedig szinte teljesen ellehetetlenítette számára a közlést (legalábbis

itthon) a szocializmus sötét évtizedeiben. Mindehhez hozzájárult még kezdetben a család – apja halála miatti – nagy szegénysége, ami miatt továbbtanulásra nem nyílt lehetősége, illetve tüdőbetegsége, ami miatt ráadásul megerőltető munkát sem vállalhatott – kapcsolatát a tágabb irodalmi közvéleménnyel így mindössze olykor-olykor (főként az Új Emberben és Rónay György támogató figyelmének köszönhetően a Vigíliában) megjelent írásai jelentették. Eltemetkezett Zalaegerszegen, ám ezt a szellemi bezártságot is derűvel, minden szépségre rácsodálkozva, az Isten kezéből elé guruló, apró örömeiket megbecsülve viselte. Költészete is olyan volt, mint az élete: távoli harangszó visszhangzott benne. A régi város utcáin szálló porszemeket ragyogtatott a fény. És margaréták illatát hordozta. Nem véletlenül írta róla újra-felfedezője–szerkesztője, Hules Béla, második, immár posztumusz kötete előszavában: „Mikor Ács Józsival – *a Vadamosi Füzetek sorozatának gondozójával* – SZP – meglátogattuk (magam akkor már másodsor), tündéri jelenség volt, galambosz fejével, pasztellszínű ruhájában, háta mögött a madarakkal teli öskerttel. Eleven volt, szavai visszavarásolták a hajdani Egerszeget, történeteket mesélt, szívderítő anekdotákat idézett fel Pehm József prelátrusról, a későbbi Mindszenty (sic!) bíborosról.

Mikor ismét felkerestük (ezúttal Borkával), alig tudott már járni; árnyéka volt csak vagy félévvel korábbi önmagának. De még megkaptam tőle gondosan írkába másolt költeményeit, hogy lemásoltathassam. Mire – késlekedve – visszavittem az írkát, hiába csengettem. Rossz sejtelmem támadt.

Amire a füzetet (amelyet – mint megtudtam – már hiányolt) kézbe kaphatta volna, félig már ott volt, ahova egész hívő életében készülődött.

Most, hogy ezt a kötetet állítjuk össze, versei újra és újra megfognak mezeivirág-illatukkal.”

A *Testvéreim a margaréták* 2000-ben, előde, a *Fehér tűzek* 1934-ben látott napvilágot, mindkettő Zalaegerszegen – ez a két verseskönyv Háry Emma māt is termékenyítő szellemi hagyatéka. Mindössze két kötet, több mint hat és fél évtizednyi eltéréssel. Indulás és (túl) kései érkezés, amik közé nem lehet pályaívet feszíteni.

Pedig a kezdet rendkívül biztató volt. Középkiskolás, mindössze 18 éves fiataaltól, helyben megjelent, önálló verseskönyvként, későbbbről is talán csak a tragikus sorsú Császár Dezső posztumusz kötetét (*...galambok isznak a pocsolóából...*) említhetjük. A Szeplőtelen Fogantatásról nevezett Árpádházi (sic!) Boldog Margit pártfogása alatt álló Zalaegerszegi Leánykongregáció kiadásában napvilágot látott *Fehér tűzek* élére ráadásul Mindszenty pártfogója, Mikes János szombathelyi püspök írt kéziratot ajánlást. Hat ciklusának címei nemcsak egy korabeli fiatal lány számára fontos érzelmi kincsek leltárát adják ki, de azt is előrevetítik, hogy bizonyos még kiforratlan, őszintén naiv tehetség nyilatkozik meg bennük és általuk. A nyitó, *OTTHONOM* elé például ezt írta: „Otthonom vadgesztenyelombos, kedves kis egerszegi utca. Itt lakik az édesanyám. Otthonom az Isten háza. Itt lakik mennyei Atyám. Otthonom minden, ameddig szívem melege elér: kedves szép szülővárosom, virágos utcák, virágos terek (*Czobor Mátyás virágosítási programjának eredményei* – SZP), régi iskolám, a suhogva regélő zalaparti füzek, a zalai nád, virágoskertem, a petuniás temető...

Itt élek: itt peregnék szürke napjaim és ünnepeim...”

A lokálpatriotizmus, a városszeretet dalaiból érzékletesen, szinte anizs-szerűen rajzolódik ki az akkori Zalaegerszeg: lankáival, dombjaival, utcáival, tereivel, s az azokat belakó, „szépséget kedvelő emberekkel”, sőt, még a török időkből fennmaradt, nagyszombati határjárás szokását is megidézi (*Egerszeg* – a vers egyébként erősen tükrözi Babits *Messze... messzé...*-je hatását). Az édesapja testét őrző temető komorítja csak el ünnepi hangulatát, ám a nyíló virágok látványa megerősíti benne: ott is jelen van az Isten (*Apám emléke, Nyári reggel a temetőben*), akárcsak a templomban (*Gondolatok a nagytemplomban*). Belátja, hogy mindössze a tétlen töltött nap hiábavaló (*Szürke napok*), hogy katedrálissá lehet avatni a javait bontakoztató kert (*Vasárnap délután itthon*), de akár a leghétköznapibb helyek (*Szigeten, Patakparton*) vagy tettek (mint az utazás – *Vonatablakból*) is szakrálissá emelhetők. És az őszevi-téli borongást, cudar időt is ellenpontozza az elközelgő ünnep fénye (*Ez itt november, Az első hó*).

Az otthonhoz hasonlóan a testvériség fogalmát is kiterjeszti. Éppúgy használja kedves virágaira (a *VIRÁGAIM* csokrába fűzi a *Kökényvirágot*, a *Hajnalkát*, a *Pipacsokat*, a *Liliomokat*, a *Kökörcsint* és a *Krizantémot*), mint embertársaira, köztük kitüntetően a szívüket „az apostolok útján hordozó,

édes magyar leányokra”, azaz sorsosaira – Mikes püspök is az ő épülésükre ajánlotta a kötetet – (a *TESTVÉREIM* soraiban említi a kongreganistákat /*Találkozás, A kanizsai testvéreknek, Mai apostolok, Új Emmausz felé, Kongreganistát temetnek/*, hűgát /*Hugomnak/*, de akár a példaadó pedagógust is /*Falusi tanítónő/*), vagy az elesett kis- és az őket segítő nagytestvérekre (a *KISTESTVÉREM* darabjai a rászoruló kicsinyeket felkaroló szociális misszió hőseinek állítanak emléket).

Lelkének „fehér tüzeit” mindannyiunk édesanyja, a Szűzanya előtt lobogtatja, úgy téve lábaihoz, mint a *Gondolatok a nagytemplomban* hódoló, hőtiszta virágcsokrát. Az *ANYÁM* ciklus nyitóversében (*Májusi oltár előtt*), megelőzve, felvezetve a *Szentírás*beli történetek kibontását (*Az első tavasz, Vízitáció, Egy éj Betlehemben, Simeon, Hazafelé*), ekként szólítja meg:

„Csak Te vagy az örök Szép nekünk;
a Szent, a Jó, fehér Ideál;
éretted szép a tavasz, az ősz,
a hajnalpír és az esthomály.
Néked virul egyedül a május
s a fehér rózsák lengő ágai;
Te vagy a Hűség, az ujjongó ének,
fiatal lelkek fehér lángjai...
Szelid mosollyal hajolsz életünkre
egy májusi napnak alkonyán,
Te vagy a Jóság, a Dal, az Eszmény,
... Anyám ...”

A *MESTEREM* végül az Anya után a Fiút lépteti elő. Hozzá vezetnek az utak (*Az Ut*), ő a „Világosság, a Fény, a Nap” (*Adventi hajnal*), felé száll a *Karácsonyi ima*, s – a kötet talán legjobb versében – keresztjének hatalma őriz „néma árnyak”, „sötét, éji rémek” ellenében (*Esti hangulat*). És vezérel láthatatlan karja, hisz „itt élsz köztünk ma és mindenkoron” (*Csak egyszer láthattalak volna*), erőt, bátorítást, megújuló hitet adva találkozásról találkozásra (*Urnapi körmenet, Szentségimádáson, Kápolnában, Este a kápolnában*) – csillagivá emelve az emberi sorsot (*Csillagok*).

A Szent István Társulat támogatásával, a Vadamosi Füzetek záróakkordjaként megjelent *Testvéreim a margaréták* alig több mint félszáz darabja 1935 és 1979 között keletkezett. Világosan kitetszik belőle a fiatalos lelkesedés, a kezdeti természetbőség elapadása – a fent jelzett okokból –, majd a második világhézag követően a költői hang halkulása és lassú elhalása. De a ciklusba sorolás nélkül közreadott versek elé emelt bevezető sorok azt tanúsítják, hogy ezzel arányosan nem foglalkozott a hit, a küldetésstudat:

„Engedd, Istenem, hogy gyufa legyek,
lobbanásnyi, rövidke élet,
melynek fényénél legalább egy ember
meglásson Téged.”.

A kronologikus rendben álló szövegek közül a közvetlenül a *Fehér tüzek* utáni, 30-as-40-es évekbeliek mintha csak a megelőző líramű legjavát fognák egybe. Újra artikulálódik az Egerszeg-szeretet, a városhoz való mindhalálíg-hűség: a magasból letekintve, gondolatban átöleli a kibomló körképet (*Összel a Kilátón*), távoli folyamok mértékével méri a megduzzadt Zalát (*Riáradt a Zala*), hazahúzza a vasút-út (*Vicinálison, Vonaton a hősésben*), képeslapot küld a tavaszi (*Tavaszi reggel a kisvárosban*) és téli megyeszékhelyről (*Egerszegi karácsony 1936-ban*). Az *Ének az Alsóerdőről* aztán már az említett, vadvirág-illatú természet-versekhez köt át. Kedvesebb neki az ottani lila ciklámen, még az orchideánál is – említi a *Vallomásban*, a kertben katonás napraforgó-sereg sorakozik (*Napraforgók*), a lecsupasztított réten kikerics világít (*Az első kikerics*), ibolyacsokrot helyez az árokparti kökereszthez (*Kereszt előtt*), vér-közösséget vállal a margarétákkal (*Testvéreim a margaréták*). A szív-virágról – szíromlevelei alakja, színe miatt is – pedig így ír:

„Délutáni napfényben jártam ott.
Zengő nyár ülte az áldott vidéket.
Egy besüppedt síron, lábaimnál,
néhány szál pipacs égett.

Vérszín ruhája lobogott a szélben
és kelyhe üzenetet kiáltott.
Nem tudom, más is megértette-e,
aki előttem járt ott...

Valaha egy szív szépet akart adni
a hideg, önző, szívtelen világnak.
Nem értették meg... A szív visszajött:
kinyílt piros virágnak.”
(*Pipacs a temetőben*).

Látható, hogy a háború felé rohanással hogyan válik egyre sötétebbé versvilága – mind több lesz a temető (s immár nem az apa kapcsán) és a halál. Tavasza (*Lányok a tavaszban*) elnovemberül (*Őszi bolyongás a temetőben*), megkísérti saját elmúlása is (*Önéletrajz, Így remélem..., Testvéreim a margaréták*). Ám tudja, hogy a Golgota végén ott a kereszt, a szenvedést bevégző, a megnyugtató, s megint erőt, új hitet ad a bizalom a gondviselő szeretetben. A *Szitál a ködben* (1943) már hiábavalók az emberi ütések, az ég felé fordított arcot megsimogatja az őszi köd, az 1945-ös *Aczél Bözsi pümkösdírózsájában* pedig a romokon az élet diadalát hirdeti, új reményt fakaszt a bimbót bontó bazsarózsabokor, Isten üzenete.

A 40-es évek végétől egyre ritkábbak a versek, talán úgy érezte, mindent elmondott már, s szólni sincs kinek – később (mint írtuk) nem is nagyon lehetett. Egy-egy utazás (*Sümegei emlék, Vasvár, A jeli erdőben, A Tisza köszöntése, Öreg Czaga Márton, Répeslap Velemérről, Őszi csokor a Mecsekből*), a természet kisdud csodái (*Fűzfa a Zalaparton, Kék madártojás, Nyolc kis őszapó, Ébredő erdőn*) – amiket még megörökít, és gyakrabban idéz régi emlékeket (*Tavaszi eső, Emlék a hegyről, Őszi délután a szőlőhegyen, ...és eltemettük Fülöp Máriát*) – mint a kamrapolcra befőttek, helyezi ezeket a múlt pillanatokat emlékezetébe, hogy legyen mit elővenni az emberélet télbe fordulásakor. S végül – mint annyi mindent –, a város vonatkozásában, a Zalai Mária Kongresszus (*Hódolat a Boldogasszony előtt*) mellett kedves utcáját is halhatatlanná teszi:

„A gyermekkorom boldog kacagása
itt visszhangzik még a házaid között,
pedig a vidám társak messze mentek
s az ifjúságom is elköltözött.
Lejtős kis utca! Már szótlánul nézem
a föléd boruló felhős eget
és mindig jobban érzem: alkonyatkor
a temető kapuján kisseran
a szomorúság és erre lépeget...”

A szöveg több mint 60 évvel ezelőtt született, átalakult azóta Zalaegerszeg – a temető helyén uszoda, strand lett, hamarosan bővül, tovább szépül az is. De a gyermekkor kacagása, az ifjúkor hite, az ezüstkör tündér-derúje mindörökké ott marad az egykorvolt utcában. Ahogy felfénylő porszemeket, vadvirágillatot, távoli harangszót hozó versei elfeledetten is örökké éltetik költőjüket, akkor is, mikor bronz és márvány elporlik már...